

ҚАШҚАДАРЁ ВА СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТЛАРИДА ИЖТИМОИЙ ҲИМОЯ ТИЗИМИНИНГ ЙЎЛГА ҚЎЙИЛИШИ

Қалқон Чоршанбиев

ҚаршиДУ талабаси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7037722>

Аннотация: Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда ижтимоий ҳимоя давлат сиёсатининг бош йўналишларидан бирига айлантирилди. Ўзбекистонда 1993 йил 3 сентябрда “Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисидаги” Қонунининг қабул қилиниши ижтимоий ҳимоя тизими ишини ривожлантиришда жуда муҳим аҳамиятга эга бўлди. Қонуннинг 1-моддасида “Ўзбекистон Республикаси Фуқаролари ушбу Қонунда назарда тутилган тартибда давлат томонидан пенсия билан таъминланиши ҳуқуқига эгадирлар” деб таъкидланади.

Калит сўзлар: Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, “Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисидаги” Қонуни, “Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида”, “Ўзбекистон Республикасида ногиронларни ижтимоий ҳимоялаш тўғрисида”, “Фуқароларни ўз-ўзини бошқариш тўғрисида”ги қонун ҳужжатлари

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида “Давлат ўз фаолиятини инсон ва жамият фаровонлигини кўзлаб, ижтимоий адолат ва қонунийлик принциплари асосида амалга оширади.... Ҳар ким қариганда, меҳнат лаёқатини йўқотганда, шунингдек боқувчисидан маҳрум бўлганда ва қонунда белгиланган бошқа ҳолларда ижтимоий таъминот олиш ҳуқуқига эга”, дейилади.

Ўзбекистонда аҳоли сонининг тез ўсиб бориши ижтимоий ҳимоялаш соҳаси ишини йўлга қўйишда жуда мураккаб ва зиддиятли масалаларни бартараф этиш заруриятини келтириб чиқарди. Мустақилликнинг дастлабки йилларида аҳоли турмуш даражасини яхшилаш мақсадида давлат йўли билан бошқаришнинг янги усулларида фойдаланиб, иш ҳақи, пенсиялар, стипендия, турли нафақалар берилишида имтиёзлар жорий қилинди ва пенсиялар миқдори узлуксиз ошириб борилди. Пенсиялар, нафақалар, ижтимоий ёрдамнинг бошқа турларининг миқдори энг кам иш ҳақи миқдорида белгиланди ва 1991-1996 йиллар мобайнида энг кам иш ҳақи ва пенсиялардан солиқ олинмайдиган бўлди¹.

Шу билан бирга Республикамизда чиқарилган “Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида”, “Ўзбекистон Республикасида ногиронларни ижтимоий ҳимоялаш тўғрисида”, “Фуқароларни ўз-ўзини бошқариш тўғрисида”ги қонун ҳужжатлари ҳам аҳолини ижтимоий ҳимоялашга

қаратилгандир. Ушбу қонунларда барча ислохотлар инсон манфаати йўлида хизмат қилишга қаратилганлигини қайд этиш лозим.

1992 йил 8 январда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Пенсиялар, стипендиялар ва ноишлаб чиқариш соҳа ходимларининг лавозим маошлари миқдорини ошириш тўғрисида”ги қарорига мувофиқ халқ таълими, соғлиқни сақлаш, маданият ва ижтимоий таъминот, фан, давлат муассасалари ва уй-жой коммунал хўжалиги тармоқлари ходимларининг иш ҳақи 2 баробар оширилди. Жумладан, қарилик, ногиронлик ва боқувчисини йўқотганларга тўланадиган нафақалар ҳам кўпайтирилди. Биргина, Қарши туманида 1992 йили 16385 киши нафақа олди. Шулардан 9621 таси ёши бўйича, 240 нафари Иккинчи жаҳон уруши ногиронлиги учун, 315 нафари ногиронлиги учун нафақа олди. Шунингдек, мазкур туманда қишлоқ хўжалиги касаба уюшмаси йўли билан ва меҳнат биржаси томонидан нафақа пуллари тўланди.

Ижтимоий муҳофазага сарфланаётган маблағ йилдан-йилга ортиб борди. Масалан, шу мақсадда 2 миллиард сўм сарфланган бўлса, 1996 йил бу кўрсаткич 16 миллиард сўм сарфланди¹. Масалан, 1993 йилнинг биринчи чорагида республикада ижтимоий ҳимоя учун 35 млрд. сўм сарфланди. Шу йилнинг биринчи ярмида халқ таълими ва маданият ходимларига бепул хизмат кўрсатиш учун Қашқадарё вилояти маҳаллий бюджетидан 78,2 млн. сўм ажратилди. Ҳар бир туманда ижтимоий таъминот бўлимларининг махсус дастурлари ишлаб чиқилди. Дастурда ногиронлар, пенсионерларнинг моддий шароитини яхшилаш, уларга бепул доридармонлар етказиш учун муайян маблағлар ажратиб турилди. Бундан ташқари ўқитувчи, шифокорларнинг уйлари хусусийлаштириш борасида ҳам давлат томонидан имтиёзлар берилди.

Ижтимоий ҳимоянинг янги тизимида оила асосий мавқега эга бўлди. Шунингдек, фарзанд туғилганда, бир йўла бериладиган тўловлар сақлаб қолиниши билан бирга, нафақалар ва имтиёзлар кўпайтирилди. Айниқса, ёш болали оналар нафақалари кўпайтирилиб, унинг муддати бир ярим йилдан, икки йилга узайтирилди. Ижтимоий ҳимоя учун белгиланган маблағнинг кат-та қисми икки ёшгача фарзандини парвариш қилаётган оналарга ажратилди.

Ижтимоий нафақахўрлар сони ҳам кўпайиб борди. Масалан, Ўзбекистонда 1995 йили жами ижтимоий нафақа олувчилар 193,3 минг киши бўлса, 2004 йил 241,6 минг киши бўлди. Бу турдаги нафақаларнинг ўртача миқдори 555,5 сўмдан 12402 минг сўмга кўпайди. Демак, нафақахўрлар сонининг ортиши билан бирга нафақалар миқдори ҳам ўсиб борди. Вилоятларда

маҳаллий бюджетнинг катта қисми ижтимоий соҳа ишини яхшилаш учун ажратилди. Масалан, Қашқадарё вилоятида 1995 йил маҳаллий бюджетнинг 61,6 фоизи ижтимоий-маданий тадбирлар учун сарфланди. Ўзбекистон жанубий вилоятларида маҳаллий бюджетнинг ярмидан кўпи ижтимоий ва маданий соҳаларга сарфланиши бу борадаги ишларда ижобий натижаларнинг кўплаб қўлга киритилишига асос бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1995 йил 11 ноябрда “Ўзбекистон Республикасининг ногиронларни реабилитация қилиш бўйича 1996-2000 йилларга мўлжалланган Давлат дастури тўғрисидаги” 433-сонли Қарори қабул қилинди. Жойларда қарор ижросини таъминлаш юзасидан узлуксиз тадбирлар олиб борилди.

1997 йил Қашқадарё вилояти ижтимоий таъминот бошқармаси томонидан ногиронларга 130 та ҳар-хил турдаги ногиронлар аравачалари, 180 та эшитиш аппарати, 1000 дона қўлтиқтаёқ ҳамда сиҳатгоҳларга 600 та йўлланма берилди. Ижтимоий таъминот бўлими ходимлари ногиронлар эҳтиёжини қондириш юзасидан тинимсиз ҳаракат қилдилар.

Ижтимоий таъминот бўлими ишларини яхшилаш мақсадида, соҳа ходимлари ўртасида турли танловлар ташкил этилди. Хусусан, 1997 йил Қашқадарё вилояти ижтимоий таъминот бўлими мутахассислари ўртасида “Пенсия қонунчилиги билимдони” кўрик-танлови ўтказилиб, унда Шаҳри-сабз, Ғузор, Нишон ва Деҳқонобод тумани ходимлари яхши натижаларга эришди. Аммо, Яккабоғ ва Чироқчи тумани ходимларининг билими саёз эканлиги маълум бўлди. Бу танловнинг республика босқичида Шаҳрисабз туман ижтимоий таъминот бўлими ходими Фаёзиддин Қўзиев 1-ўринни эгаллади. Соҳа ишини яхшилаш ва ривожлантириш мақсадида турли мавзуларда семинар йиғилишлари ўтказиш анъанага айланди. 1998 йил 18 майда Ўзбекистон Республикаси Ижтимоий таъминот вазирлиги, Қашқадарё вилояти ҳокимлиги, Ўзбекистон Республикаси ТМЭК (тиббий меҳнат экспертиза комиссияси) ва ТНК (тиббий ноозоологик комиссия) шифокор-лари илмий жамияти, Қашқадарё вилоят ижтимоий таъминот бошқармаси ва Республика Миллий реабилитация маркази ҳамкорлигида “Қашқадарё воҳасида ногиронларни тиббий ижтимоий реабилитациясининг долзарб масалалари” мавзусида республика семинари бўлди. Семинарда Ижтимоий таъминот вазирлигининг НЭР Инспекцияси бошлиғи М.Миролимовнинг “Ўзбекистон Республикасида ногиронлик динамикаси ва бирламчи ногирон-ликни камайтиришнинг долзарб муаммолари” мавзусидаги маърузасида соҳа ишини жонлаштириш юзасидан қатъий таклифлар

берилди. Бу каби тадбирлар ижтимоий ҳимоя тизимини янада мустаҳкамлашга хизмат қилди.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистонда мустақиллик йилларида ижтимоий ва маданий соҳалар тубдан ислоҳ қилиниб, улар фаолиятини тартибга солишнинг ҳуқуқий асослари яратилди. Аҳоли турмуш даражасини яхшилаш, маданий ҳаётини ривожлантириш юзасидан қатъий тадбирлар ишлаб чиқилиб, амалиётга татбиқ этиб борилди.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2015. – Б. 9.
2. Ўзбекистон Республика Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари. – 1992 йил январь.-№ 1-42. – Б. 23-26.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари. 1995 йил ноябрь. -№ 424-445. – Б. 36-37.
4. Ўзбекистон Республикаси Статистика тўплами – 2004. – Тошкент, 2005. – Б. 88.
5. Мўминова Г. Ижтимоий ҳимоя- давлат йўналишининг бош йўналиши. – Қарши: Насаф, 2007. – Б. 8.
6. Саховат. 1998. -№ 4. – Б. 16.
7. Саховат.1994.- № 1.–Б.17.